

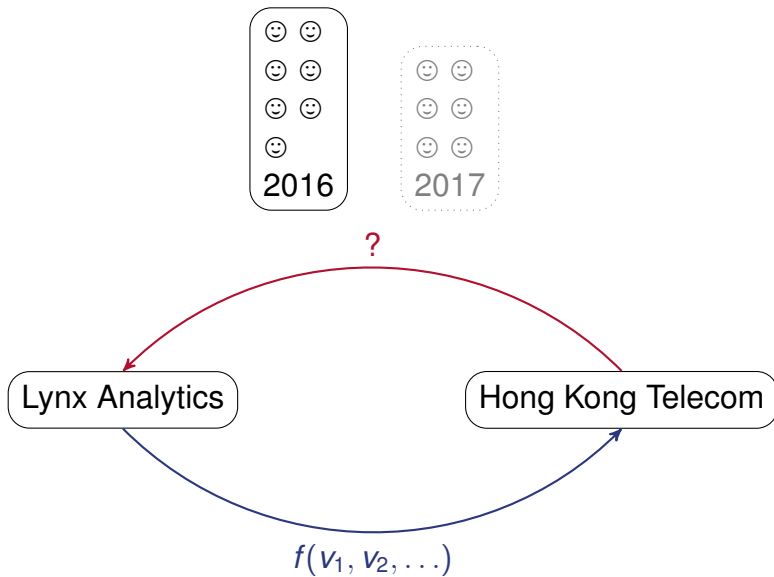
Egy adatelemző projekt

a kérdésfeltevéstől az automatizálásig

Erben Péter

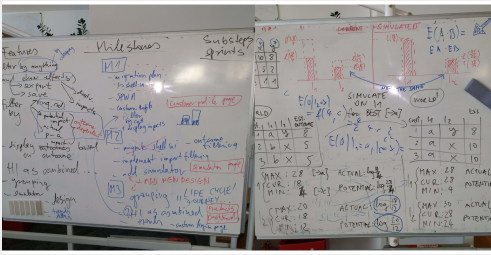
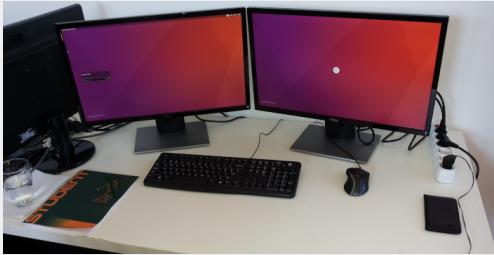
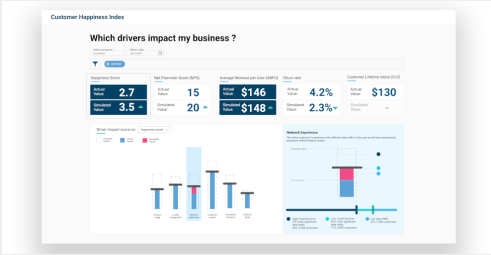
A Gondolkodás Öröme Alapítvány: Beszéljük meg!
2023. június 26.

A kérdés

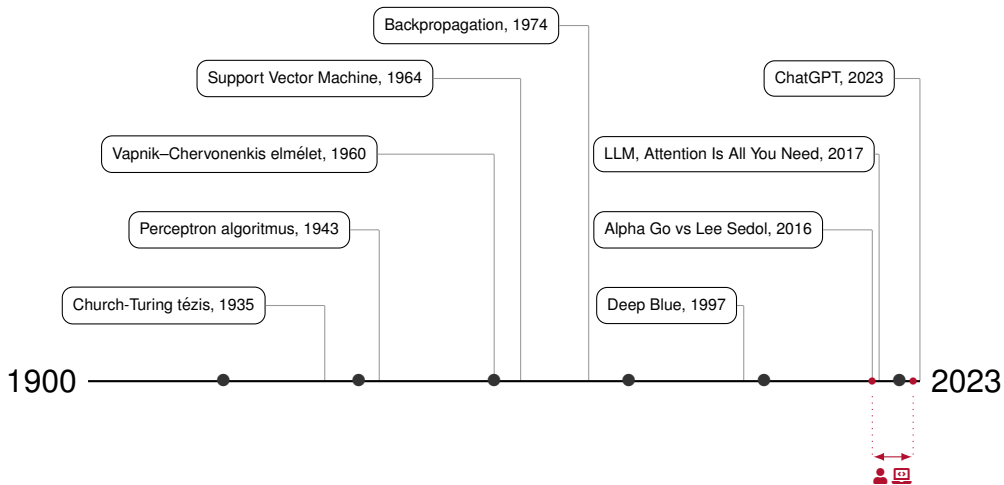

CASE STUDY:
Your next 5G site roll out?
Let your customers decide:
How HKT did it.

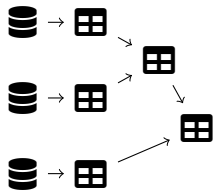
DOWNLOAD NOW >

AI történet

adat futószalag

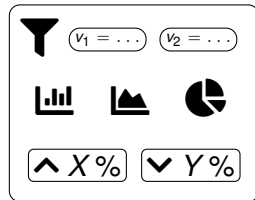
gépi tanulás

v_1	v_2	...	t
.	.	...	.
.	.	...	.
.	.	...	.

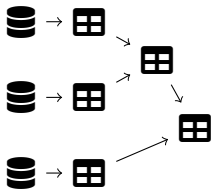
$$f(v_1, v_2, \dots) \approx t$$

a modell használata

⌚ automatizáció, 🛒 terméké alakítás

Adat futószalag

változók definíciója

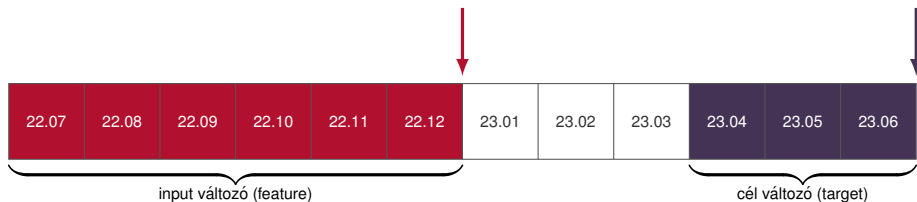
adat transzformációk, adat tisztítás

körmentes irányított gráfok

Változók definíciója

„Hány ügyfele van a cégnek 2023. június 26-án?”

„Meddig kell visszamenni időben, ha fél évre akarunk előrejelzést adni?”

Adat transzformációk

Diszkrétizálás, hiányzó adatok

#	életkor		#	életkor
1	24	→	1	'20-30'
2	63		2	'60-70'
3	44		3	'40-50'
4	49		4	'40-50'
5	-		5	'NA'

Optimális vágások?

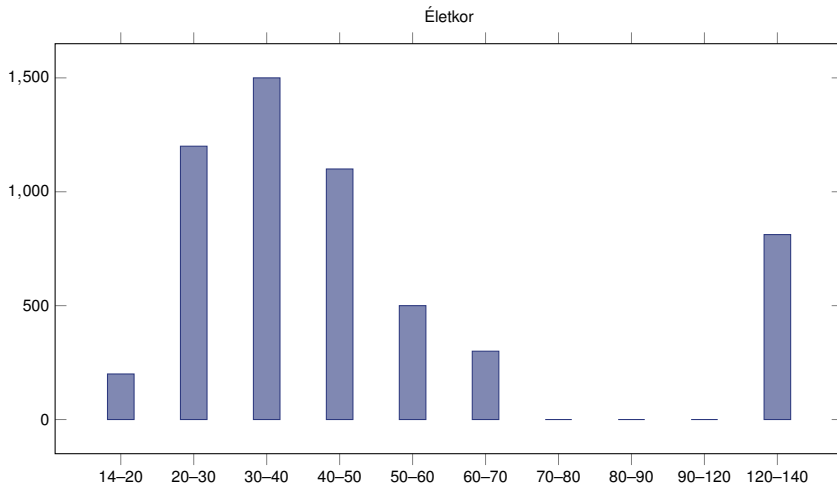
Kategorikusból valós

#	gen		#	3G	4G	5G	NA
1	'4G'	→	1	0	1	0	0
2	'4G'		2	0	1	0	0
3	'5G'		3	0	0	1	0
4	'3G'		4	1	0	0	0
5	'NA'		5	0	0	0	1

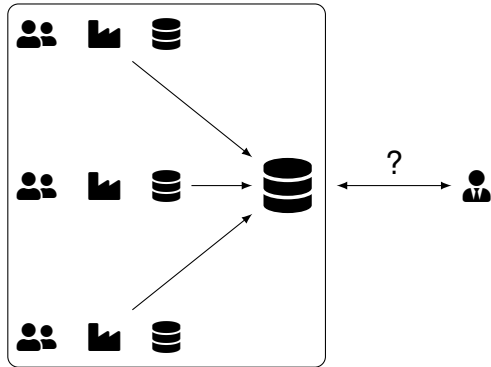
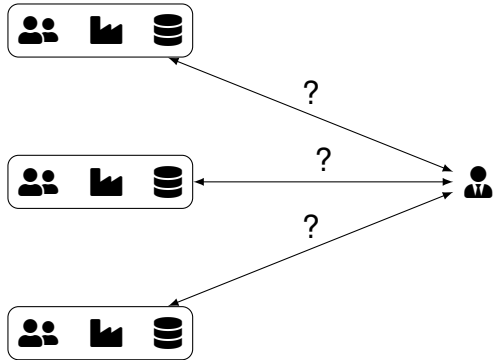
Beágyazás magasabb dimenziós térbe

Adat tisztítás

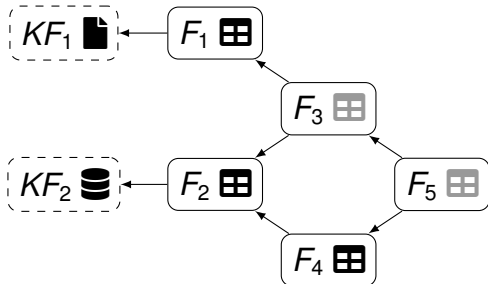

Adat silók

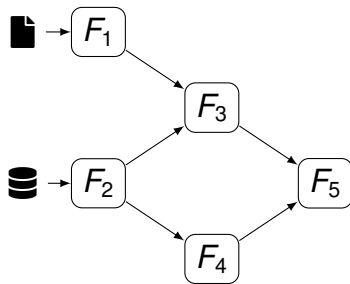
Írányított körmentes gráfok (DAGs)

Luigi

A feladat tudja, kitől függ.

Apache Airflow

Az ütemező tudja, ki következhet.

Gépi tanulás

v_1	v_2	...	t
.	.	...	.
.	.	...	.
.	.	...	.

$$f(v_1, v_2, \dots) \approx t$$

mesterséges intelligencia

gépi tanulás

(görbeillesztés, statisztikai tanulás)

változók kiválasztása

Mesterséges intelligencia (Artificial Intelligence)

⚙️ stockfish

Gépi tanulás (Machine Learning)

Felügyelt (**supervised**) tanulás

regresszió / klasszifikáció

- ⚙️ lineáris regresszió
- ⚙️ logisztikus regresszió
- ⚙️ support vector machine
- ⚙️ döntési fa
- ⚙️ xgboost

Felügyelet nélküli (**unsupervised**) tanulás

- ⚙️ principal component analysis
- ⚙️ k-means clustering

Megerősítéses (**reinforcement**) tanulás

- ⚙️ Q-learning

Neurális hálók (Deep learning)

⚙️ convolutional neural network

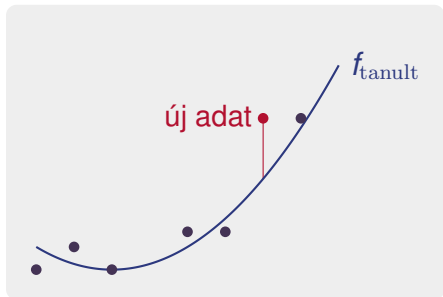
⚙️ autoencoders

⚙️ DeepMind

⚙️ large language models (LLMs)

⚙️ AlphaGo

Gépi tanulás: görbe illesztés + túltanulás elkerülése

Hiba: $\mathcal{L}$ (loss)

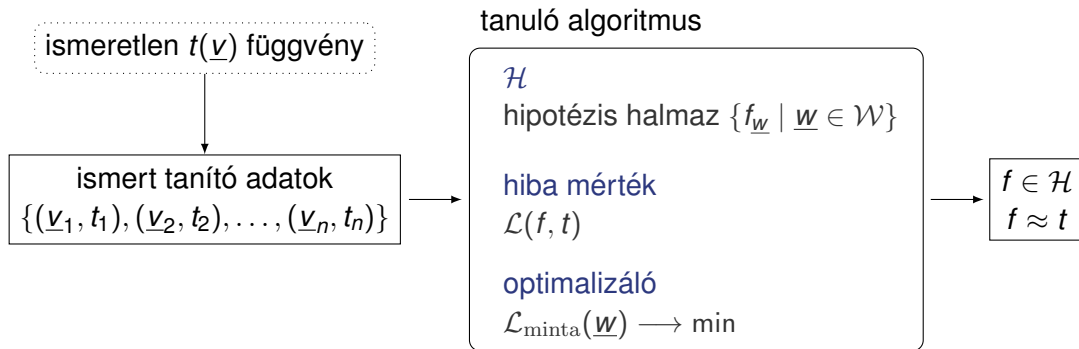
Algoritmus: $\mathcal{L}_{\text{minta}} \rightarrow \min$

Elmélet: $|\mathcal{L}_{\text{minta}} - \mathcal{L}| < \epsilon$,
ha elég sok adaton „tanítottunk”, a
függvény „bonyolultságához” képest

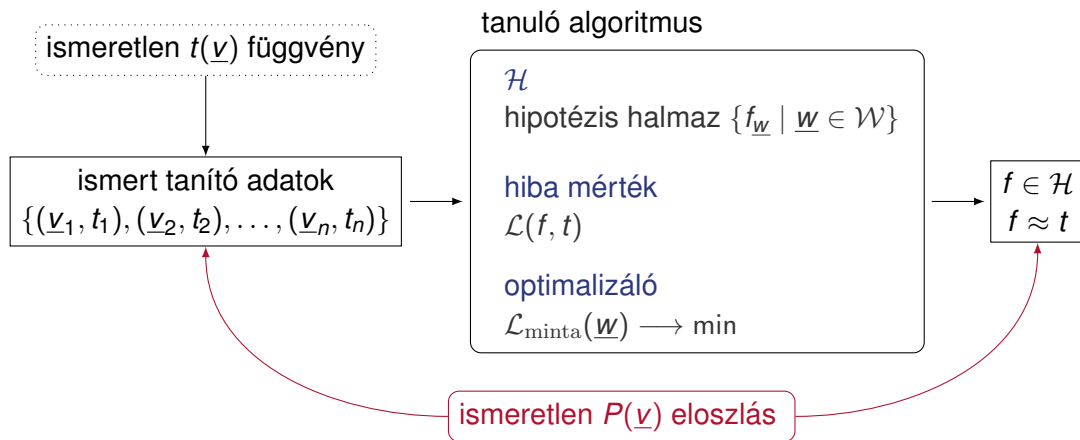
Túltanulás (overfitting):

$\mathcal{L}_{\text{minta}} < \epsilon$, de $|\mathcal{L}_{\text{minta}} - \mathcal{L}| \gg \delta$

Felügyelt tanulás

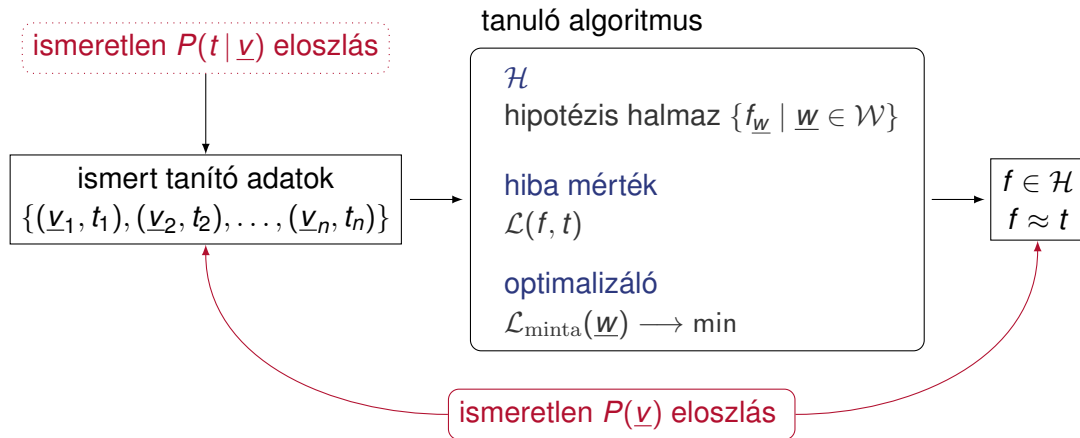

Felügyelt tanulás

Felügyelt tanulás

Áttekintés

Mit tanulunk?

$$P(t \mid \underline{v})$$

Mit feltételezünk?

$$P(\underline{v})$$

Mit remélünk?

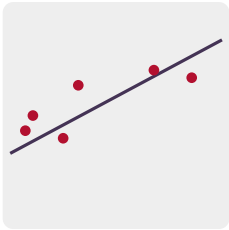
$P(t \mid \underline{v})$ nem változik (gyorsan), akkor sem, ha $P(\underline{v})$ változik.

Melléktermék

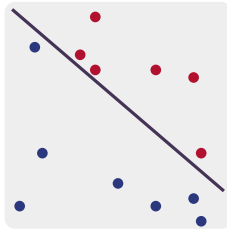
$$P(t, \underline{v}) = P(t \mid \underline{v}) \cdot P(\underline{v})$$

Példák felügyelt tanulásra

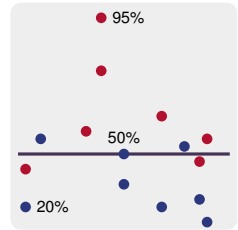
Lineáris regresszió

Perceptron

Logisztikus regresszió

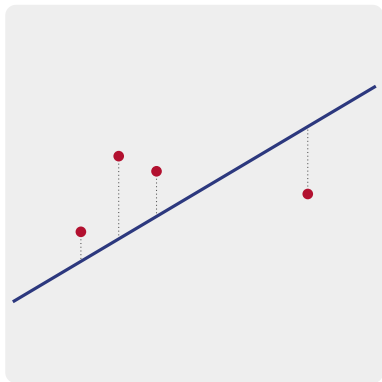
⚙️ Lineáris regresszió

$$\mathcal{H}: \{f(x) = mx + b \mid (m, b) \in \mathbb{R}^2\}$$

$$\mathcal{L}(f, t): \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (f(x_i) - t_i)^2$$

optimalizáló:

$\mathcal{L}$ konvex, $\nabla \mathcal{L}_{m,b} = \underline{0}$

Lineáris regresszió

$$\mathcal{L} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (f(x_i) - y_i)^2 \rightarrow \min$$

$$\begin{aligned}\mathcal{L}(m, b) &= \sum (f(x_i) - y_i)^2 = \sum (mx_i + b - y_i)^2 = \\ &= \sum (m^2 x_i^2 + 2mbx_i + b^2 + y_i^2 - 2y_i mx_i - 2y_i b) = \\ &= m^2 \sum x_i^2 + 2mb \sum x_i + nb^2 + \sum y_i^2 - 2m \sum x_i y_i - 2b \sum y_i\end{aligned}$$

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial m} = 2m \sum x_i^2 + 2b \sum x_i - 2 \sum x_i y_i = 0$$

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial b} = 2m \sum x_i + 2bn - 2 \sum y_i = 0$$

Lineáris regresszió

$$m = \frac{n \sum x_i y_i - \sum x_i \cdot \sum y_i}{n \sum x_i^2 - (\sum x_i)^2}$$

$$b = \frac{\sum y_i - m \sum x_i}{n}$$

⚙️ Perceptron

$$\mathcal{H}: \{f(x, y) = \text{sgn}(Ax + By + C)\}$$

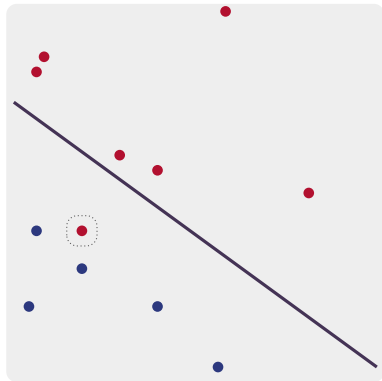
$$(A, B, C) \in \mathbb{R}^3, t_i \in \{+1, -1\}$$

$$\mathcal{L}(f, t): \#\{i \mid t_i \neq f(x_i, y_i)\}$$

optimalizáló:

Ciklus amíg $\exists i : f(x_i, y_i) \neq t_i$:

$$\begin{pmatrix} A \\ B \\ C \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} A \\ B \\ C \end{pmatrix} + t_i \cdot \begin{pmatrix} x_i \\ y_i \\ 1 \end{pmatrix}$$

Perceptron (motiváció)

$\underline{w}(A, B, C)$ az origón átmenő, $Ax + By + Cz = 0$ egyenletű S_B sík normálvektora.

Az ismert pontok a $z = 1$ egyenletű S síkon helyezkednek el. $(x_i, y_i, 1)$

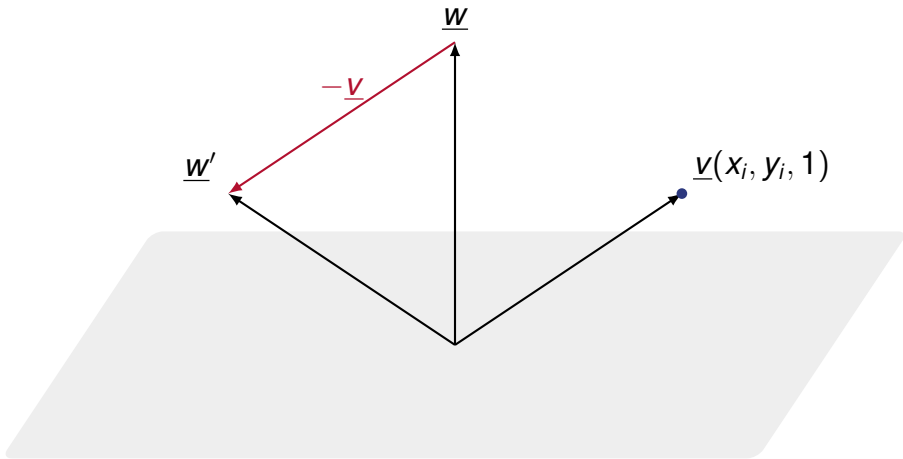
A döntés határvonala S_B és S metszészvonala.

Ha a $\underline{v}(x_i, y_i, 1)$ pontra tévedtünk, akkor $\underline{w} \cdot \underline{v}$ és t_i előjele különbözik (tfh. $t_i = -1$).

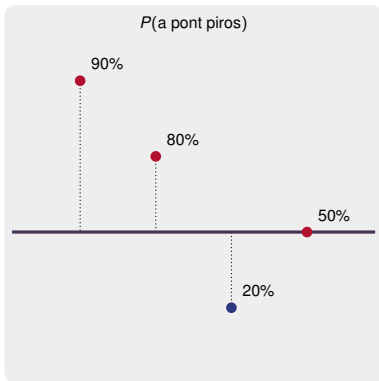
$\underline{w}' = \underline{w} - \underline{v}$ jó irányba forgatta az S_B síkot $(x_i, y_i, 1)$ szempontjából.

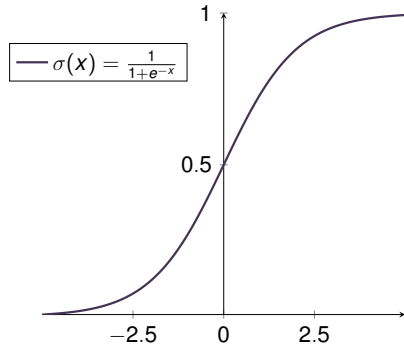
Perceptron (motiváció)

Logisztikus regresszió* (motiváció)

$$u(x, y) = Ax + By + C \in]-\infty; +\infty[$$

$$f(x, y) = \sigma(u(x, y)) \in]0; +1[$$

* Ez egy klasszifikáció. ☺

Logisztikus regresszió (motiváció)

#	becslés	tény (0 v. 1)
1	$p_1 = f(\underline{v}_1)$	t_1
2	$p_2 = f(\underline{v}_2)$	t_2
3	$p_3 = f(\underline{v}_3)$	t_3
	$\vdots$	

$$P(t_i | f) = \begin{cases} p_i, & \text{ha } t_i = 1 \\ 1 - p_i, & \text{ha } t_i = 0 \end{cases} = \\ = p_i^{t_i} \cdot (1 - p_i)^{(1-t_i)}$$

$$P(\text{minta} | f) = \prod p_i^{t_i} \cdot (1 - p_i)^{(1-t_i)}$$

Maximum Likelihood Estimate:

$$P(\text{minta} | f) \rightarrow \max \quad -\ln P(\text{minta} | f) \rightarrow \min$$

$$\mathcal{L}(f, t) = -\ln P(\text{minta} | f) = -\sum (t_i \ln f(x_i, y_i) + (1 - t_i) \ln(1 - f(x_i, y_i)))$$

⚙️ Logisztikus regresszió

$$\mathcal{H}: \left\{ f(x, y) = \frac{1}{1 + e^{-(Ax + By + C)}} \right\}$$

$$(A, B, C) \in \mathbb{R}^3, t_i \in \{1, 0\}$$

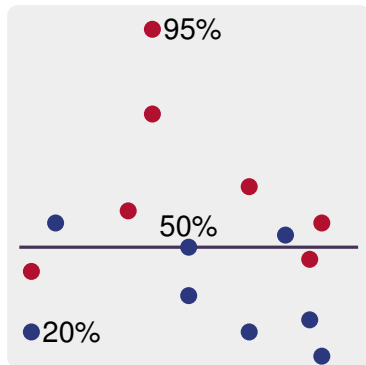
$\mathcal{L}(f, t)$:

$$- \sum (t_i \ln(f(x_i, y_i)) + (1 - t_i) \ln(1 - f(x_i, y_i)))$$

optimalizáló: gradiens leszállás

Ciklus:

$$\underline{w}' = \underline{w} - \alpha \cdot \nabla \mathcal{L}(\underline{v})$$

Logisztikus regresszió (hiba gradiens)

$$\begin{aligned}\mathcal{L}(u) &= -t \ln(\sigma(u)) - (1 - t) \ln(1 - \sigma(u)) = \\ &= -t \ln\left(\frac{e^u}{1 + e^u}\right) - (1 - t) \ln\left(\frac{1}{1 + e^u}\right) = \\ &= -tu + \ln(1 + e^u)\end{aligned}$$

$$\frac{\partial \mathcal{L}}{\partial u} = \sigma(u) - t \qquad \nabla \mathcal{L} = \begin{pmatrix} x \\ y \\ 1 \end{pmatrix} \cdot (\sigma(u) - t)$$

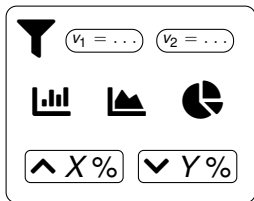
Gradiens leszállás: $\begin{pmatrix} A' \\ B' \\ C' \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} A \\ B \\ C \end{pmatrix} - \alpha \sum \begin{pmatrix} x_i \\ y_i \\ 1 \end{pmatrix} \cdot (\sigma(u(x_i, y_i)) - t_i)$

Változók kiválasztása

- ▶ **fontosság** (feature importance)
  - ▶ modeltől független (pl. SHAP)
  - ▶ modell specifikus (pl. döntési fák)
- ▶ **függetlenség**
  - ▶ folytonos (pl. korrelációs együttható)
  - ▶ diszkrét (pl. χ^2 -teszt)
- ▶ **változtathatóság**
  - ▶ kontextus változók (pl. lakóhely)
  - ▶ szolgáltatás minőségét leíró változók (pl. ügyfélszolgálat válaszigideje)

A modell alkalmazása

„Mi lenne ha?”

szegmentálás és hasonlóság
szimuláció

Mi lenne, ha ... ?

$$f(v_1, v_2, \dots, v_n) \approx t \quad (= \mathbb{E}(t \mid \underline{v}))$$

Ügyfelek: $\{u_1, u_2, \dots, u_k\}$, az u_j ügyfél jellemzői: $v_{j,1}, v_{j,2}, \dots, v_{j,n}$

Tegyük fel, hogy a v_1 változó lehetséges értékei $\{e_1, e_2, \dots, e_m\}$

Ha csak a v_1 változó módosulna, akkor az u_j ügyfélre:

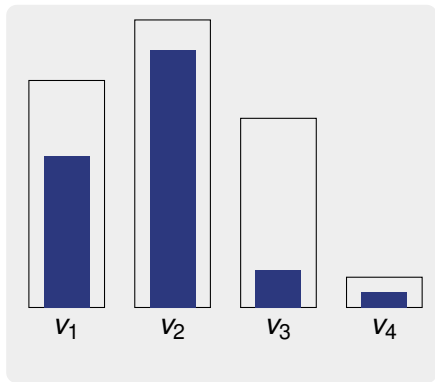
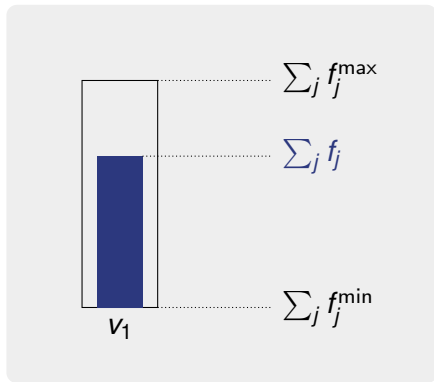
$$f_j^{\min} = \min_{x \in \{e_1, \dots, e_m\}} f(x, v_{j,2}, \dots, v_{j,n}) \leq f_j \leq \max_{x \in \{e_1, \dots, e_m\}} f(x, v_{j,2}, \dots, v_{j,n}) = f_j^{\max}$$

A teljes ügyfél bázisra

$$\sum_j f_j^{\min} \leq \mathbb{E}(\text{kimenet}) = \sum_j \mathbb{E}(\text{kimenet}_j) \leq \sum_j f_j^{\max}$$

Mi lenne, ha ... ?

Szegmentáció

$v_1 = '40-50' \mid '50-60'$

$v_2 = '4G' \mid '5G'$

v_1	v_2	f
'40-50'	'5G'	5%
'20-30'	'4G'	7%
'50-60'	'5G'	4%
'20-30'	'3G'	9%

$f: 4,5\%$

$5\% \leq f \leq 10\%$

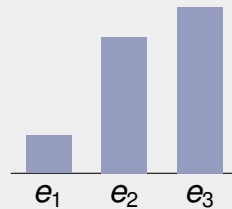
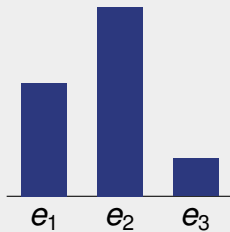
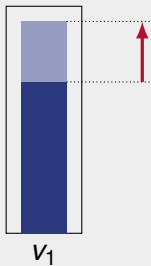

v_1	v_2	f
'40-50'	'5G'	5%
'20-30'	'4G'	7%
'50-60'	'5G'	4%
'20-30'	'3G'	9%

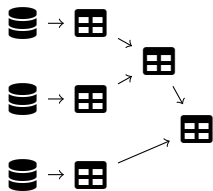

$v_1 = '20-30'$

Szimuláció

adat futószalag

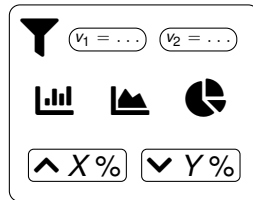
gépi tanulás

v_1	v_2	...	t
.	.	...	.
.	.	...	.
.	.	...	.

$$f(v_1, v_2, \dots) \approx t$$

a modell használata

⌚ automatizáció, 🛒 terméké alakítás

Adatelemzés és matematika érettségi követelmények

- ▶ **Algebra és aritmetika, kombinatorika:** véges halmazok számossága, átlag
- ▶ **Koordináta geometria:** vektorok, skalárszorzat, egyenes egyenlete, pont és egyenes távolsága
- ▶ **Függvények:** polinomok, exponenciális és logaritmus függvény, derivált és gradiens, szélsőérték
- ▶ **Valószínűségszámítás és statisztika:** feltételes valószínűség, korreláció és függetlenség, várható érték (linearitása)
- ▶ **Gráfelmélet:** körmentes irányított gráfok, topologikus rendezés

Források

- David J. C. MacKay (2003) *Information Theory, Inference and Learning Algorithms*, Cambridge University Press.
- Yaser S. Abu-Mostafa, Malik Magdon-Ismail, Hsuan-Tien Lin (2012) *Learning From Data*, AMLbook.com.
- Ian Goodfellow, Yoshua Bengio, Aaron Courville (2016) *Deep Learning*, The MIT Press.
- Avrim Blum, John Hopcroft, Ravi Kannan (2020) *Foundations of Data Science*, Hindustan Book Agency.